

Satu Lähteenoja
Mikael Sokero
Demos Helsinki
16.3.2017

LAUSUNTO EDUSKUNNAN TULEVAISUUSVALIOKUNNALLE

Asia: VNS 1/2017 vp Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta Kestävän kehityksen Suomi – pitkäjänteisesti, johdonmukaisesti ja osallistavasti

Teema: Mitkä ovat kestävän kehityksen haasteet ihmisen arjen näkökulmasta ja miten ne ratkaistaan?

Demos Helsinki kiittää mahdollisuudesta lausua asiassa. Demos Helsinki on tehnyt yli 10 vuoden ajan tutkimusta ja konsultointia kestävän kehityksen teemoihin liittyen. Lisäksi olemme olleet mukana taustoittamassa ja valmistelemassa lausunnon kohteena olevaa selontekoa

- Tutkimalla Suomen vahvuuksia ja haasteita Agenda2030-tavoitteiden saavuttamisessa Avain2030-hankkeessa yhdessä Suomen ympäristökeskuksen kanssa (http://tietokayttoon.fi/hankkeet/hanke-esittely/-/asset_publisher/kestavan-kehityksen-avain2030-inkysymykset-ja-toimintasuunnitelma-2030-avain2030-) maaliskuu-kesäkuussa 2016
- Fasilitoimalla yhteiskehittämistyöpajan keskeisille sidosryhmille alustavien painopistealueiden määrittelyn tueksi yhdessä VNK:n kanssa lokakuussa 2016.

Tähän työhön pohjautuen esitämme lausunnoksemme seuraavaa.

Selonteko on huolella ja isolla osallistujajoukolla valmisteltu ja siinä esitetyt kaksi painopistettä ovat Agenda2030:n Suomen toimeenpanon kannalta keskeisimpiä. Haluamme tässä nostaa viisi teemaa, jotka ovat erityisen tärkeitä ihmisten arjen näkökulmasta.

1. Luonnonvarojen kokonaiskulutus
2. Kansalaisten kestävien elämäntapojen edistäminen
3. Kaupunkien rooli kokeilu- ja kehitysalustana
4. Segregaatio ja maahanmuutto
5. Työn muutos läpileikkaavana teemana

1. Luonnonvarojen kokonaiskulutus

Yksi Suomen suurimmista haasteista kestävän kehityksen kannalta on kestävämpien luonnonvarojen kokonaiskulutus. Ekologinen jalanjälkemme (5,4 globaalihehtaaria/hlö) on moninkertainen kestävämpään tasoon (max. 1,7 globaalihehtaaria/hlö) verrattuna. Suomi pärjää huonosti myös muihin vauraisiin länsimaihin verrattuna: Suomi on sijalla 136 kun maat laitetaan järjestykseen jalanjäljen mukaan. Suomen suurta jalanjälkeä selittää varsinkin energian runsas kulutus ja siitä aiheutuvat hiilidioksidipäästöt sekä puun runsas hyödyntäminen metsäteollisuudessa. Kestävän kulutuksen maailmanlaajuisesti enimmäistasoksi on arvioitu 1,7 globaalihehtaariin suuruinen ekologinen jalanjälki henkilöä kohden¹. Tänä vuonna julkaistavan Oulun yliopiston Geologian tutkimuslaitoksen ja Suomen ympäristökeskuksen SURE-tutkimuksen mukaan **Suomi pystyy vuoteen 2050 mennessä yhtäaikaisesti puolittamaan raaka-aineiden kulutuksen, pienentämään hiilidioksidipäästöt kymmenesosaan nykyisestä ja kaksinkertaistamaan kotitalouksien hyvinvoinnin.**

Luonnonvarojen kokonaiskäytön pienentäminen on keskeinen tavoite, joka auttaa kaikkien ympäristöhaasteidemme ratkaisemisessa. Luonnonvarojen käyttöön ja ekologiseen jalanjälkeen voidaan keskeisesti vaikuttaa kahdella tavalla. Ensinnäkin voimme **parantaa energia- ja materiaalitehokkuutta kaikessa toiminnassa teollisuudesta kotitalouksiin.**

Liikennejärjestelmä, rakennuskanta ja raskas teollisuus tarvitsevat uudistamista. Materiaali- ja energiatehokkuuteen on panostettu viime vuosina paljon, mutta edelleen meillä on paljon tehostamisen varaa. Samaan aikaan tiedämme, että pelkkä tehostaminen ei riitä jos kulutus samaan aikaan kasvaa. Tarvitaan siis **konkreettisia, mitattavia tavoitteita luonnonvarojen kulutuksen absoluuttiseen vähentämiseen.** SURE-tavoiteskenaariossa esitetyt mitattavat toimenpiteet liittyen esim. rakentamiseen, liikenteeseen, kiertotalouteen ja energiaan ja ovat tässä hyvä ja tuore lähtökohta². Keskeinen kysymys on, kuinka teollisuus ja kotitaloudet voivat samalla laskea ekologista jalanjälkeään sekä ylläpitää tai kasvattaa hyvinvointiaan. Laajemmin haaste kytkeytyy siihen, minkälainen on hiilineutraali ja resurssiviisas yhteiskunta ihmisten arjen näkökulmasta.

2. Kansalaisten kestävien elämäntapojen edistäminen

Vuoden 2015 ilmastobarometrin mukaan 70% suomalaisista on huolissaan ilmastonmuutoksesta. Huoli ja tieto eivät kuitenkaan muutu teoiksi. Kestävän kehityksen näkökulmasta haaste on siis mahdollistaa ihmisten huolen kanavoituminen teoiksi, vieläpä ripeästi. Keskeinen ongelma on, että ilmastoystävälliset palvelut ja teknologiat eivät ole helposti saatavilla. Ilmastobarometriin vastanneista 83% on sitä mieltä, että kuluttajille tarjottavien

¹ Global Footprint Network (2016). <http://www.footprintnetwork.org/resources/data/>

² Mäenpää et al (2016). Suomen mahdollisuudet resurssitehokkaaseen ja vähähiiliseen talouteen vuonna 2050. Luonnon 26.10.2016.

uusien vähäpäästöisten palveluiden merkitys on erittäin tai melko tärkeä. 81% puolestaan ajattelee, että ilmastonmuutoksen hillitseminen edellyttää uutta osaamista, esimerkiksi teknisiä ratkaisuja, mikä puolestaan voi luoda työpaikkoja ja parantaa Suomen kilpailukykyä. Hyvä esimerkki on kasvisruoan tarjonnan lisääntyminen ja täysin uudet kasvisruokavalioissa käytettävät raaka-aineet, jotka ovat lisänneet kiinnostusta kokeilla kasvisproteiineja. Kasvissyönnistä on tullut helppoa ja trendikästä. **Tällaisten trendien vahvistaminen sekä valtion että kuntien toimin voisi helpottaa asetettujen kestävä kehityksen tavoitteiden saavuttamista.**

Ilmastonmuutoksen hillinnän ja ihmisten arjen näkökulmasta erityisen tärkeää on vaikuttaa tapamme **asua, syödä, liikkua, matkustaa ja kuluttaa**. Muutosta kestäviin elämäntapoihin on oleellista lähestyä kolmesta näkökulmasta:

- Kestävät elämäntavat eivät saa näyttäytyä kansalaisille luopumisena, vaan niiden toteutuksen on kytkeydyttävä kokonaisvaltaisen hyvän elämän visioihin
- Skaalautuvien kestäviin elämäntapoihin siirtymistä ja ylläpitämistä mahdollistavien tuotteiden ja palveluiden leviäminen tekee siirtymästä totta.
- Tiedon lisääminen ei sellaisenaan riitä muuttamaan ihmisten käyttäytymistä

Suomalaisen cleantech-huippuosaamisen, toimintaedellytysten ja liiketoimintaekosysteemien tukeminen on tärkeää. Vaikuttaa siltä, että kotimaisen puhtaan teknologian teollisuuden seuraava suuri aalto ja teollisuuden tulevaisuus laajemmin kytkeytyy juuri kuluttajarajapintaan syntyville palveluille ja tuotteille³. Nämä uudet tuotteet ja palvelut mahdollistavat siirtymisen kestäviin elämäntapoihin ja kestäväan arkeen. Uudet ja ketterät alalle syntyvät yritykset, startupit sekä kuluttajapalveluita tuottavat suuremmat yritykset tarvitsevat skaalautumisen väyliä, strategisia kokeiluja kaupunkien ja ihmisten kanssa sekä kansainvälistymistä. Julkisen vallan tärkeä tehtävä on osaltaan tukea näiden kehitystä alkuvaiheessa. Näin tehdään kaikkialla länsimaissa ja myös esimerkiksi Piilaaksosta lähtevät startupit ovat tyypillisesti saaneet valtion tukea tai hyötyneet valtion rahoittamasta tutkimustoiminnasta⁴.

Ilmastonmuutoksen pakottama muutos elämäntavoissamme on hyödyllistä nähdä yhdessä elämänlaadun ja terveyden ja sanalla sanoen paremman ja sujuvamman elämän kanssa. Muutos kestäviin elämäntapoihin arjessa ja työssä onnistuu ainoastaan, kun yksilöt ja ryhmät löytävät muutokseen sisäisen motivaation, ulkoisen pakon sijaan. Päätöksenteon näkökulmasta tämä huomio kytkeytyy erityisesti käyttäytymisperusteisiin politiikkakokeiluihin, jotka ovat lupaava tapa löytää toimivia ratkaisuja kestävä kehityksen haasteisiin. Kestävien elämäntapojen edistämisestä kokeilujen avulla on hyviä kokemuksia myös kaupunkitasolla.

³ <http://www.demoshelsinki.fi/en/julkaisut/cleantech-takes-over-consumer-markets/>

⁴ <http://marianamazucato.com/the-entrepreneurial-state/>

3. Kaupunkien rooli kokeilu- ja kehitysalustana

Kaupunkien ja kuntien rooli molempien esitettyjen painopistealueiden toteuttamisessa on merkittävä, jos tavoitteita ajatellaan ihmisten arjen näkökulmasta. Viimeaikaiset kaupungistumistrendit osoittavat, että olemme siirtymässä oleellisesti urbaaniin maailmaan (66% väestöstä globaalisti, mutta jopa 80% Suomessa tulee asumaan kaupungeissa tai kaupunkimaisesti vuonna 2050⁵). Myös Suomessa kaupungit ovat tärkeässä roolissa arjen valinnoissa ja elämäntavoissa. Kaupungeissa luodaan rakenteet, jotka määrittävät sitä, miten ihmiset liikkuvat, missä asuvat ja millaisia lähipalveluita ihmisillä on saatavilla. **Maaseudulla vaihtoehtoja on tarjolla vähemmän kuin kaupungeissa, siksi fiksuihin valintoihin vaikuttaminen juuri kaupungeissa on tärkeää.**

Julkisen vallan rooli on toisaalta muutokseen kannustava ja muutosprosesseja (esimerkiksi kiihdyttämöt, kokeilut, sosiaalinen sijoittaminen ja radikaalisti innovatiiviset julkiset hankinnat) fasilitoiva. Niin kansallisella kuin paikallisella tasolla julkinen sektori yrittää jatkuvasti ratkoa ongelmia, jotka jo nyt muodostavat uusien liiketoimintamallien, tuotteiden ja palveluiden ytimen.

Tarvitsemme uusia tapoja työskennellä yhteisten tavoitteiden edistämiseksi. Kasvun edellytysten, suomalaisen osaamisen ja kilpailukyvyn säilyttäminen energiamurroksessa osana yhteiskunnallista transitiota vähähiiliseen ja resurssiviisaaseen yhteiskuntaan tarkoittaa, että tarvitsemme uudenlaista yhteistyötä. Viime aikoina esimerkiksi Saksassa⁶ ja Suomessa⁷ kaupunkien rooli innovaatioiden synnyttämisen alustana on voimistunut. Useissa uudenlaisissa innovaatioumppanuuksissa korostuvat perinteisten yliopistojen, teollisuuden ja kaupungin (triple helix -innovaatiomalli) lisäksi ihmisten ja ketterien startup-yritysten yhteistyö. **Uutta mallia, jota kutsutaan myös seuraavaksi älykaupunkikehityksen paradigmaksi, on kuvattu PPPP-malliksi (public, private, people, professor partnerships), jonka myötä syntyy uusia paikkasidonnaisia ja kaupunkikeskeisiä innovaatioumppanuuksia⁸.**

Kestävän kehityksen haasteiden ratkaisemisessa kaupunkien rooli on elimellinen. Julkisen vallan tärkeä tehtävä on edesauttaa innovaatioita luomalla kunnianhimoisia tavoitteita ja tuomalla toimijoita yhteen luomaan innovaatioita ja ottamaan äniä käyttöön. Lisäksi julkinen sektori voi testata ja skaalata uusia ratkaisuja esimerkiksi hankinnoissa, jolloin suomalaisella huippuosaamisella on paremmat mahdollisuudet kehittyä.

⁵ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2014). World Urbanization Prospects: The 2014 Revision, Highlights (ST/ESA/SER.A/352). <https://esa.un.org/unpd/wup/Publications/Files/WUP2014-Highlights.pdf>

⁶ <http://www.icruhr.de/index.php?id=28&L=1>

⁷ <https://fiksukalatasama.fi/en/>

⁸ <https://www.fastcoexist.com/1680538/what-exactly-is-a-smart-city>

4. Segregaatio ja maahanmuutto

Selonteossa on ehdotettu hyviä ja tärkeitä toimenpiteitä segregaation vähentämiseksi. Yhdenvertaisuuden ja globaalin oikeudenmukaisuuden periaatteet tulisi ottaa huomioon myös parhaillaan akuuttina olevissa maahanmuuttokysymyksissä.

Kotoutumiseen on vastattu toistaiseksi pitkälti perinteisen hyvinvointivaltion toimenpiteillä. Laki tunnustaa kotoutumisen kaksisuuntaisuuden, mutta itse lain määrittämät vähimmäistoimenpiteet ovat melko mekanistisia ja vastaavat vain maahanmuuttajan osaamisen kehittämiseen (alkuarviointi, kotosuunnitelma, kotokoulutus). Meillä on kuitenkin merkittävää tutkimusta siitä, että sosiaaliset verkostot, vuorovaikutuskokemukset ja jaetut identiteetit eivät ainoastaan ole hyväksi yhteiskunnalle, vaan vauhdittavat juuri niitä kotoutumisen osa-alueita, joita koto-lain toimenpiteillä koitetaan edistää (kielioppiminen, työllistyminen jne.). **Julkishallinto voisi keskustella yhdessä vuorovaikutusta edistävän järjestökentän ja epämuodollisista kansalaisverkostoista koostuvan ns. neljännen sektorin kanssa siitä, miten sosiaalisten verkostojen edistäminen saataisiin tunnustetuksi osaksi kotouttamista.**

Maahanmuuttopolitiikassa on tunnustettava globaali yhteenkietoutuneisuus. Niin geopolittiset siirtymät kuin ilmastonmuutoksen vaikutukset voivat lisätä pakolaisten määrää merkittävästi. Suomessa puhe pakolaisuuden juurisyiden hoidosta palautuu usein puheeseen kehitysyhteistyöstä, mutta on mielestämme syytä epäillä sen keinovalikoiman ja resursoinnin riittävyyttä. Kehitysyhteistyön rinnalla tulisi kehittää muita pitkän aikatahtaimen varautumisen ja kansainvälisen yhteistoiminnan muotoja.

5. Työn muutos läpileikkaavana teemana

Työn muutos ja siihen sisältyvät haasteet kytkeytyvät yhteiskuntaan, jossa automatisaatio, robotisaatio sekä tekoälyn kehitys ovat edenneet pitkälle. **Uusia teknologioita, käytäntöjä, yhteisöjä ja järjestelmiä hyödyntämällä meillä on mahdollisuus tehdä päätöksiä joiden avulla rakentuu tulevaisuuden hyvä elämä planeetan kantokykyä ylittämättä.**

Haasteena on välttää tilanne, jossa talous kasvaa teknologisen kehityksen mahdollistaman työn tehokkuuden kasvuharppausten vuoksi, mutta ihmisten tulot eivät kasva. Kyseessä on Engelsin paussin⁹ tunnettu ilmiö, jossa talous kasvaa ilman, että ihmisten tulot kasvavat. Tunnettu esimerkki on 1800-luvun alun Iso-Britannia, jolloin teknologinen kehitys oli huimaa, mutta ihmisten näkökulmasta suurelle osalle ensimmäinen puolikas vuosisadasta oli kärsimystä. Kyseessä on nykypäivän teknologisen kehityksen kontekstissa potentiaalinen uhka, joka

⁹

<http://www.economics.ox.ac.uk/Department-of-Economics-Discussion-Paper-Series/engel-s-pause-a-pessimist-s-guide-to-the-british-industrial-revolution>

oleellisesti vaikuttaa koulutuksen tarjoamiin työllisyysmahdollisuuksiin ja laajemmin nuorten asemaan tulevaisuuden Suomessa.

Jotta olisimme maailman paras maa elää, meidän on parannettava ihmisten mahdollisuuksia tehdä tuottavaa ja mielekästä työtä muuttuvilla työmarkkinoilla. Työnteko on mahdollistettava kaikille entistä joustavimmilla tavoilla. Tällaisia ovat esimerkiksi perustulon tyyppiset ratkaisut ja mikroyrittäjyyden helpottaminen.